

MALONGENPARKEN, SÖDERMALM 8:1

KONSEKVENSBESKRIVNING KULTURMILJÖ

2019-09-17

UPPDRAG

Uppdragsnamn: 297733
Titel på rapport: Malongenparken, Södermalm 8:1 -
Konsekvensbeskrivning kulturmiljö
Version: Slutversion
Datum: 2019-09-17

MEDVERKANDE

Beställare: Byggnadsfirman Erik Wallin AB
Kontaktperson: Axel Löfdahl

Konsult: Tyréns AB
Uppdragsansvarig: Jennifer Magnusson
Kvalitetsgranskning: Johanna Alton

Tyréns AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 553194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....	4
FÖRUTSÄTTNINGAR	6
MILJÖBESKRIVNING	13
BEBYGGELSEHISTORIA.....	18
KULTURVÄRDEN	26
KONSEKVENSANALYS	29
KÄLLFÖRTECKNING	41

Teckning av Ferdinand Boberg på husen i kvarteret Briljanten, 1916.

INLEDNING

BAKGRUND

Tyréns har fått i uppdrag av Byggnadsfirman Erik Wallin AB att beskriva och analysera konsekvenser av en ny detaljplan för del av Södermalm 8:1, kallad Malongenparken. Parken är belägen mellan gatan Nytorget och Renstiernas gata. Parken föreslås bebyggas med ett flerbostadshus med lokaler i bottenplan.

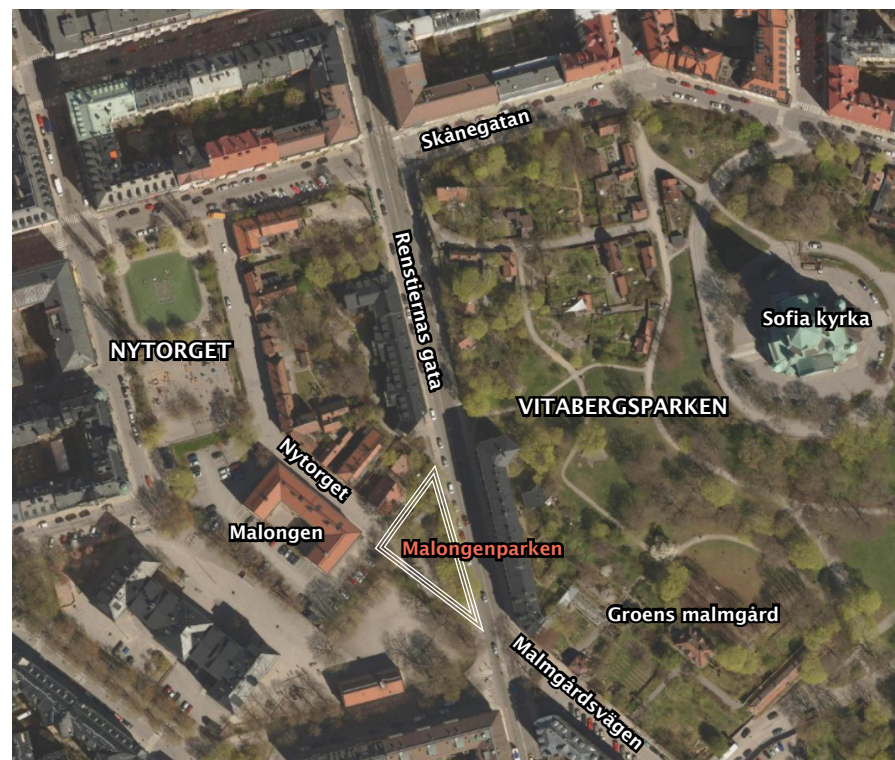
Det aktuella området är klassat som parkkvarter i "Parkplan över Södermalm" (2009). Området definieras i parkplanen som en mycket liten park, en grön oas med sittplatser för avkoppling. Idag finns en hundrastgård i parken.

Området ligger inom ett område av riksintresse för kulturmiljövården, "Stockholms innerstad med Djurgården". En förutsättning för att riksintresset ska kunna tillgodoses bör platsen planeras för ny bebyggelse med en högkvalitativ arkitektur när det gäller såväl volymer, höjder som utformning i samspel med kulturmiljön.

En kulturmiljöanalys togs fram 2016 av Tyréns för kvarteret Bondeson Större som senare reviderades (*Kvarteret Bondeson Större, reviderad kulturmiljöanalys för den norra delen av kvarteret*, Tyréns 2018-11-06).

Ett förslag på ny byggnad togs fram 2017 av Belatchew arkitekter. En antikvarisk konsekvensanalys utfördes därefter av Stockholms byggnadsantikvarier (*Antikvarisk konsekvensanalys av nybyggnadsförslag i södra delen av kvarteret Bondeson Större, kallad Malongenparken, Södermalm, Stockholm*, Stockholms byggnadsantikvarier 2017-12-10 samt en beskrivning av påverkan på riksintresse av Tyréns (*Malongenparken, kulturmiljöutredning, del av riksintresse för kulturmiljövården*, Tyréns 2018-09-07). Planförslaget har därefter studerats vidare av Belatchew arkitekter.

Aktuellt uppdrag är utfört under augusti 2019 av Jennifer Magnusson, bebyggelseantikvarie och Johanna Alton, historisk kulturgeograf. Konsekvensanalysen baseras på tidigare framtaget kulturmiljöunderlag med vissa kompletteringar.

Planområdets geografiska lokalisering (trekant) med omgivande gator och miljöer.

Situationsplan över det aktuella planområdet, Belatchew arkitekter.

Foto inifrån Malongenparken och hundrastgården mot söder.

FÖRUTSÄTTNINGAR

GÄLLANDE PLANER

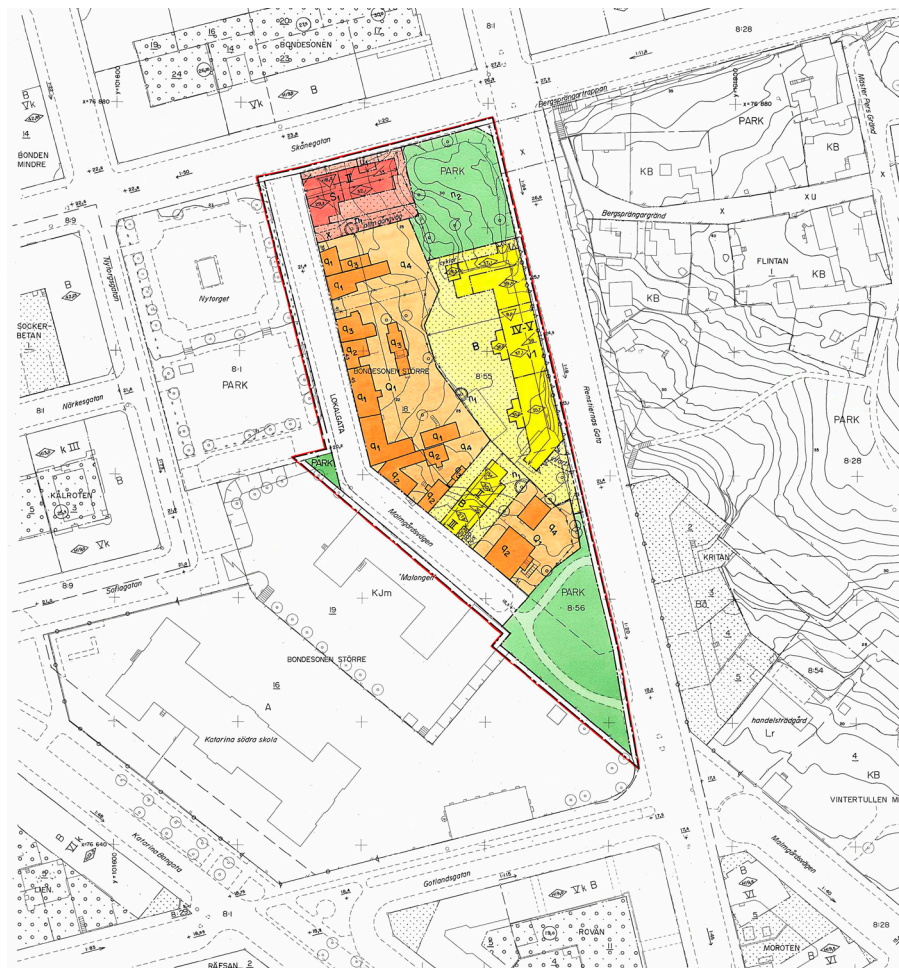
Planområdet omfattas av *Detaljplan för del av kv Bondeson Större mm inom stadsdelen Södermalm, Sth*:

Dp 7995, laga kraft 1988-10-27, anger att det aktuella planområdet, *Malongenparken*, anges som parkmark, anlagd park. Den gällande detaljplanen från 1988 innebar en utbrytning av kvarteret mellan Nytorget och Renstiernas gata. Planändringen innebar att parkstråket utmed Renstiernasgata delvis bebyggdes och blev uppdelat i en nordlig och en sydlig del. Den nya bebyggelsen utmed Renstiernas gata från 1990 ansluter till stenstadens högre skala. Parken i norra delen kallas bergspark och är tänkt att rustas och ha en passage till Nytorget. Möjligheten att genomföra den redan tidigare tänkta men ej genomförda gångbron över Renstiernas gata överfördes till den nya planen.

I Parkplan över Södermalm (2009) kategoriseras Malongenparken som en kvarterspark och benämns "Park vid Renstiernas gata". Malongenparken beskrivs i parkplanen som en mycket liten park, en grön oas med sittplatser för avkoppling. Parken beskrivs som anonym med låga vistelsevärden men har sedan planens upprättande utvecklats till en träffpunkt för hundägare genom anordnandet av en hundrastgård.

STOCKHOLMS ÖVERSIKTSPLAN

Enligt översiktsplanen för Stockholms stad gäller för områdena av riksintresse för kulturmiljövården att: "Stadens mål är att områdena av riksintresse ska förvaltas så att planerade åtgärder förstärker de värdebärande uttrycken utan att skada dem. Stadens mål är alltså högre än att undvika påtaglig skada."

Plankarta för kv Bondeson Större mm. (Dp 7995).

PLAN- OCH BYGGLAG

Plan- och bygglagens andra kapitel avser *Allmänna och Enskilda intressen*. Vidare anges i 2 kap 3 och 6 §§:

3 § Planläggning enligt denna lag ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja

1. en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder,

6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan,

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering av Stockholms bebyggelse är ett kunskapsunderlag och en riktlinje i det dagliga arbetet inom kommunens förvaltningar bland annat i samband med detaljplanering och bygglovprövning. Klassificeringen innebär att kulturhistoriskt värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer kan knytas till tre olika nivåer, blå, grön eller gul. Enligt gällande praxis motsvarar blå- och grönklassade fastigheter samt kulturhistoriskt värdefulla miljöer Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § byggnad eller bebyggelseområde som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Sådana byggnader och bebyggelseområden får enligt samma lagparagraf inte förvanskas.

Den småskaliga bebyggelsen närmast Nytorget är blåklassad, vilket innebär att de är klassificerade enligt den högsta klassen som omfattar bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde. Samma gäller för den anslutande byggnaden Malongen i sydväst och för trähusbebyggelsen längs Malmgårdsvägen och Vita Bergens trähusbebyggelse.

Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta med Malongenparkens läge markerat i orange. Omgivande bebyggelse är i synnerhet blå- och grönklassad. Blå linje markerar värdekärnan Vita bergen inom riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården, Malongenparken ligger inom värdekärnan.

*Gatan Nytorget präglas av småskalig
bebyggelse från början av 1700-talet.*

Vita bergen, 1902.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

Malongenparken är belägen i ett område av riksintresse för kulturmiljövården, Stockholms stad med Djurgården [AB 115]. Planområdet tillhör Vita bergen, en av de utpekade värdekärnorna inom temat *Tidig bebyggelse på malmarna*.

Kulturmiljövårdens intressen regleras enligt 3 kap 6 § miljöbalken. Bestämmelserna i miljöbalken syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En hållbar utveckling enligt miljöbalken ska förena kraven bland annat på att slå vakt om kulturmiljö. Riksintressen för kulturmiljövården utgör sammanhängande miljöer av särskilt stor betydelse ur ett nationellt perspektiv och som särskilt väl återspeglar viktiga historiska skeenden och samhällsprocesser.

Vita bergen

Vita bergen är ett höglänt område med småskalig och varierade bebyggelse från 1700- och 1800-talen. En del är utkantsbebyggelse i timmer för arbetare i närliggande fabriker och hamnar. Trähusen vid Bergsprängargränd och Mäster Pers gränd, med små rumsvolymer och låga takhöjder, representerar byggnadsskick och levnadsförhållanden för de minst privilegierade. Bebyggelsen vid Nytorget och Malmgårdsvägen har ett mer stadsmässigt utförande. Trots om- och tillbyggnader under 1800-talet har området bevarat sin ålderdomliga karaktär och har stort kulturvärde. Till områdets karaktär hör också plankomgärdade gårdar och smala, grusade gränder.

Den värdefulla bebyggelsen angavs som kulturreservat i ett beslut 1956 och omfattas av skydd i detaljplaner PI 5836 från 1975 och PI 7995 från 1988.

RIKSINTRESSET STOCKHOLMS INNERSTAD MED DJURGÅRDEN

Riksintresset för Stockholms stad och Djurgården är mycket komplext genom dess särskilda ambition är att spegla viktiga historiska skeenden i egenskap av huvudstad. Stadsmuseet och Länsstyrelsen i Stockholm har därför gemensamt tagit fram en fördjupad riksintressebeskrivning, *Alla tiders Stockholm – Riksintressen för kulturmiljövården*. Följande uttryck för riksintresset berör det aktuella planförslaget och är hämtade ur den fördjupade riksintressebeskrivningen:

RIKSINTRESSE (AB 115)	UTTRYCK	TEXT	MALONGENPARKEN
Stockholms särdrag	Stadens anpassning till naturen	"Flera områden med äldre, klättrande bebyggelse i anslutning till branterna"	Malmgårdsvägen och Nytorgets bebyggelse ligger längs foten till Vita bergen
	Stadens årsringar	"På Södermalms höjder, som var mindre lämpade för omfattande bebyggelse, finns de mindre bemedlade befolkningsgruppernas småskaliga bostadshus bevarade."	Kopplingen till Vita Bergens äldre bebyggelse, Malmgårdsvägen och Nytorgets bebyggelse
		... på 1860-talet [inleddes] ett arbete med en generalplan för Stockholm under juristen och riksdagsledamoten Albert Lindhagen."..."Grunden för stenstadens tillväxt lades genom en större reglering av malmarna. De berg och höjder som ansågs för svåra att bemästra sparades till parker.	Malongenparken ligger i brytningen mellan den äldre vägstrukturen och 1860 års generalplan som Renstiernas gata tillhör.
	Stadens siluett	"Stenstadens bebyggelse präglas i stora delar av byggnadsstadgan från 1874. I den fastställdes att de högsta husen skulle vara fem våningar, medan kyrkor och offentliga byggnader kunde byggas högre."	Bebyggelsen på motstående sida Renstiernas gata utgör en del av stenstadens bebyggelse.

Den äldre stenstaden	Det äldsta gatunätet på Södermalm	"Mariagränd, Klevgränd [...] är enda bevarade gatusträckningarna från tiden före 1600-talets regleringar på malm-arna. De ger en värdefull bild av hur den äldre staden såg ut med sina oregelbundna gator som följde topografin."	Malmgårdsvägens sträckning och Vita bergens trähusbebyggelse är ett undantag från det gatunät som kom till under 1600-talet.
	1600-talets stadsplanestruktur	"Den stadsplan med gatusträckningar och kvartersformer som lades ut under 1600-talet [...] var modern för sin tid med spikraka gator av ungefär samma bredd och rektangulära kvarter ned likartade mått..."	Renstiernas gata utgör en del av 1600-talets stadsplaneideal med dess rektangulära kvartersindelning och rätvinkliga gatunät i norr.
Tidig bebyggelse på malmarna	Vita Bergen	"Bebyggelsen vid Nytorget och Malmgårdsvägen fick en stadsliknande karaktär med omväxlande sten- och trähus. Intill Nytorget ligger 1670-talsanläggningen Malongen, ursprungligen en klädesfabrik, och vid Malmgårdsvägen finns den omkring år 1700 uppförda Werner Groens malmgård och en 300 år gammal handelsträdgård."	Malongenparken ligger i liv med övrig bebyggelse vid Nytorget och Malmgårdsvägen. Idag utgör den ett avbrott i bebyggelsen längs vägsträckningen. Sentida bebyggelse i sträckningen inordnar sig i 1700-talets bebyggelsestruktur.
Stockholm som sjöstad, militärstad och industristad	Barnängen	"...i slutet av 1600-talet började en mer fabriksmässig verksamhet att utveckla sig med de så kallade manufakt-urerna i spetsen [...]. Under 1700- och 1800-talet var textiltillverkningen omfattande..."	Klädesfabriken Malongen var under 1700-talet en del av Barnängens textilfabriker och är uppförd under andra hälften av 1600-talet.
Den klassiska stenstaden (1870-1930)	Renstiernas gata, Skånegatan m.m.	"Den klassiska stenstadens täta och relativt enhetliga bebyggelse med sina karaktäristiska kvartersformer, gatusträckningar, bebyggelsens skala, höjder och fasadindelning är till stor del intakt. I dag finns planmönstret med kringbyggda kvarter kvar liksom mängder av byggnader från det sena 1800-talets expansionsperiod."	Malongenparken och Nytorget omgärdas av den klassiska stenstadsbebyggelsen som finns längs med Skånegatan och Renstiernas gata bl.a.. I nära anslutning till Malongenparken, på östra sidan om Renstiernas gata finns en obruten rad med hus från sent 1800-tal.

MILJÖBESKRIVNING

NÄRMILJÖN

Det aktuella planområdet ansluter till kvarteret Bondeson Större som är beläget mellan Nytorget och Vitabergsparken på Södermalm i Stockholm. Kvarteret omfattar även Katarina södra skola och en av Södermalms äldsta byggnader, Malongen. Malongenparken är belägen i anslutning till kvarteret i söder, i korsningen mellan Renstiernas gata och gatan Nytorget.

Södermalm karaktäriseras av en varierande topografi, med större bergsområden som avbryts av långsmala dalgångsstråk. Vita Bergen är en för stadsdelen tongivande höjd som tidigare var sammanlänkad med planområdet. Bergsskärningen längs med Renstiernas gata vittnar om det senare framdragna gaturummet.

Utmed Nytorget finns småskalig bebyggelse från 1700-1800-talen samt en förskola från 1990-talet i samma skala. I kvarteren kring Nytorget sjuder folklivet både dag- och kvällstid. Det trädkantade torget fungerar som en samlingspunkt dagtid med konstgräsbelagd lekplats. Runt om finns en rad flitigt besökta restauranger, caféer och småbutiker. I anslutning till förskolan i kvarterets nordöstra hörn, finns ett mindre parkområde på en bergsformation. Parkmarken används som gård till angränsande förskola. Bergsformationen möter gaturummet i hörnet mellan Skånegatan och Renstiernas gata.

Högre flerfamiljshus från 1990-talet kantar Renstiernas gata söderut och trappar upp mot norr. Mitt emot Malongenparken, på andra sidan Renstiernas gata, finns en enhetlig rad av flerbostadshus från slutet av 1800-talet, även dessa följer gatans lutning och trappar upp i höjd mot norr.

Gatan Nytorget söderut, Malongenparken syns i fonden.

Renstiernas gata med 1990-talsförtätning.

Den enhetliga stenstadsbebyggelsen längs med östra sidan av Renstiernas gata, kvarteret Kritan. Byggnadshöjden följer gatans lutning och trappas upp mot norr.

MALONGENPARKEN

Malongenparken utgörs idag till stor del av en grusad hundrastgård omgiven av Gunnebostängsel. I parken löper ett asfalterat gångstråk som binder samman Malmgårdsvägen från Nytorget och Renstiernas gata.

I parken finns växtlighet i form av uppväxta lövträd, bl.a. kastanj och lönn samt en del buskage mot Katarina södra skola i väster. Mot Renstiernas gata finns en högre häckplantering samt stora träd som medför att insynen mot parken är kraftigt begränsad under sommarhalvåret. Den obearbetade växtligheten skapar en lummig karaktär. Mot skoltomten i väster avgränsas parken med ett högre gjutjärnsstaket. Gentemot 1700-talsbyggnaden inom Bondeson Större 23 finns ett lägre vitt plank och ett högre falurött karaktärsskapande träplank som även fortsätter runt om tomten mot Renstiernas gata.

I parken finns belysningsstolpar som av utformning att döma sannolikt har tillkommit på 1990-talet eller senare. Enstaka bänkar i trä finns utplacerade längs med gångstråket.

Inkom till Stockholm från Öster.

Malongenparken sett från Renstiernas gata i öster.

BEBYGGELSEHISTORIA

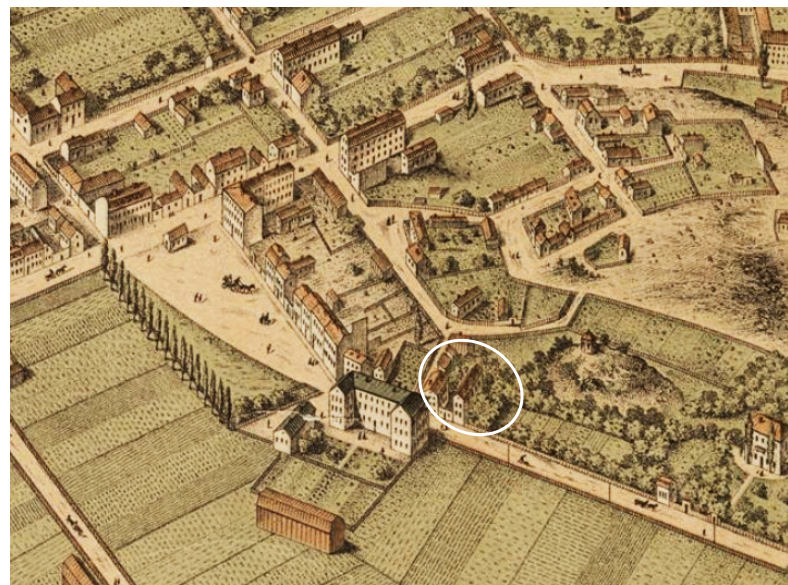
AVSTAMP I 1600-TALET

I början av 1600-talet var kvarteret Bondesonen fortfarande obebyggt men i omgivningarna på Södermalm hade trähus börjat byggas ut längs medeltida gatunät. I området kring Nytorget och Hammarby sjö etablerades ett flertal textilfabriker i slutet av 1600-talet. Malongen när den uppfördes på 1670-talet blev den första fabriken och strax därefter uppfördes textilfabriken i Barnängen. Runt om fabrikerna växte kåkstäderna fram vid sida om de ståndsmässiga malmgårdarna som började uppföras av borgare och adelsmän vid den här tiden, däribland närbelägna Groens malmgård längre ner på Malmgårdsvägen. Kvarnar och bryggerier tillhörde de vanliga arbetsplatserna. Stora delar av Södermalm hade dock ännu en lantlig prägel och bebyggelsen omgavs av stora områden av odlingsmark och trädgårdar. Det var under 1600-talet som Södermalm reglerades från medeltidens slingrande gatunät till det moderna rutnätssystemet som lade grunden till 1800-talets kvartersstruktur.

På 1700-talet växte en mer stadsmässig bebyggelse fram kring nuvarande Nytorget vars trähusbebyggelse sträckte sig upp mot Vita bergen och längs med den väg som ledde från torget till den s.k. Vintertullen vid Hammarby sjö mot Värmdö. Värmdögatan som var Malmgårdsvägens föregångare fick sitt namn uppkallat därefter. Från och med andra halvan av 1700-talet började även stenhus uppföras i området. Boendeförhållandena i Vita bergens kåkbebyggelse var usla och under 1800-talet beskrevs området som "stadens fattigaste och mest vanlotade trakt". Vita bergsområdet lades ut som parkmark på 1880-talet på grund av den svåra terrängen och skulle bli en av raden av de s.k. bergsparkerna som anlades vid tiden för utbyggnaden av malmarna.

Vita bergens samband med Nytorget bröts på 1930-talet då Renstiernas gata sprängdes fram, vilket medförde att flera hus tvingades rivas.

Bild övre: Från "panorama över Stockholm" av Heinrich Neuhaus som visar Stockholm på 1870-talet. Malongen tillhör områdets mer storskaliga bebyggelse och omges av odlingsmark. På Nytorget finns en saluhall och är ännu ingen park. Markeringen visar ungefärlig plats för det aktuella planområdet.

Bebyggelse vid Nytorget 1901 med Vita bergen i bakgrunden.

MALONGEN

Byggnaden som kallas för Malongen uppfördes på 1670-talet och är det äldsta bevarade huset kring Nytorget. Malongen som på den tiden var textilfabrik lät byggas på uppdrag av skotten Daniel Young Leijonancker. Namnet Malongen härstammar från husets ägare under 1700-talet, Johan Christian Madelung. Till tomten hörde trädgårdar och tobaksodlingar.

Företaget hade kontrakt på att leverera kläder till armén och hovstaten. På textilfabriken tvångsarbetade föräldralösa barn från Danvikens hospital. Efter Leijonanckers bortgång blev fabriken en del av Barnängens manufaktur som drevs av yllemanufaktören Jacob Gavelius och senare hans arvingar.

I slutet av 1800-talet övergick byggnaden från fabrik till att bli ett annex till Katarina södra folkskola vars huvudbyggnad uppfördes 1888. Malongen och Katarina Södra skola ingår sedan 1970-talet i kvarteret Bondeson Större.

Utsnitt från koppartryck till Petrus Tillaeus "General Charta öfwer Stockholm med Malmarne Åhr 1733". Den ungefärliga utbredningen av Leijonanckers ägor är markerad.

Malongen vid nuvarande gatan Nytorget, uppfördes som textilfabrik på 1670-talet. Byggnaden i höger bildkant låg på del av den plats som är aktuell för nybebyggelse. Foto från 1909.

KVARTERET BRILJANTEN

Den triangelformade tomten vid dagens Malongenparken utgjorde tidigare kvarteret Brillanten. Kvarteret hade ungefär samma utbredning som parken idag. Del av kvarteret har tidigare varit bebyggd med en större gård med flera hus och tillhörande stall. Bebyggelsen tillkom under 1700-talets första hälft och finns omnämnd i brandförsäkringar 1747. *Cattuns väveri och tryckeri intressenter* stod då som ägare av tomten. Flera exempel finns på tryckerier som tillverkade det populära "Kattuntyget" på Södermalm under 1700-talet, det är dock inte belagt om denna byggnad nyttjades för detta. De många och höga skorstenarna vittnar dock om att byggnaderna har inrymt någon form av fabrik eller verkstad. Från början fanns två bostadshus, ett större och ett mindre, varav det mindre uppfört i både sten och trä finns kvar än idag. Under 1800-talet fanns ett krog-rum inrett i något av husens bottenvåningar som kring mitten av 1800-talet ersattes av en salubod.

Spetsen mot hörnet Värmdögatan-Renstiernas gata var under 1700- och 1800-talet en öppen plats. På fotografier från tidigt 1900-tal är platsen till delar gräsbevuxen. I början av 1930-talet revs huslängan närmast korsningen samt de övriga husen på gården förutom det mindre bostadshuset och uthuset. Uthuset revs på 1970-talet men ersattes av ett nytt hus på samma plats.

Värmdögatan mot Nytorget, Briljanten till höger.

Dåvarande Värmdögatan mot söder. Malongen syns i höger bildkant och kvarteret Briljanten vid gatans slut.

Gårdssidan mot öster. I bakgrunden syns 1800-tals-bebyggelsen på andra sidan Rensteirnas gata.

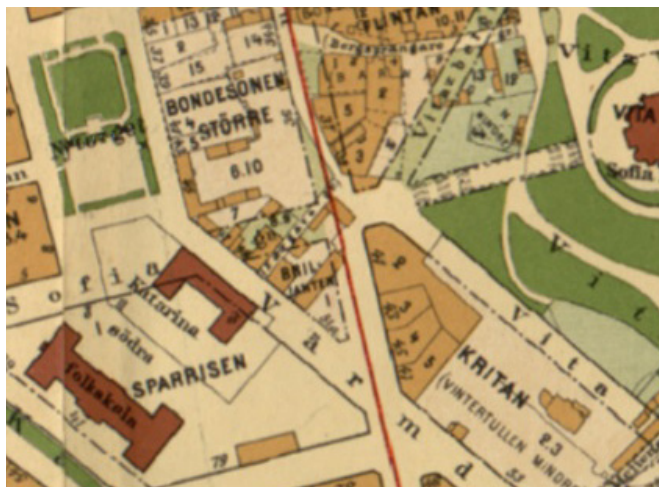

Bostadshuset i kvarteret Briljanten juli 1932. Längan mot söder har precis rivits men porten mellan husen finns kvar.

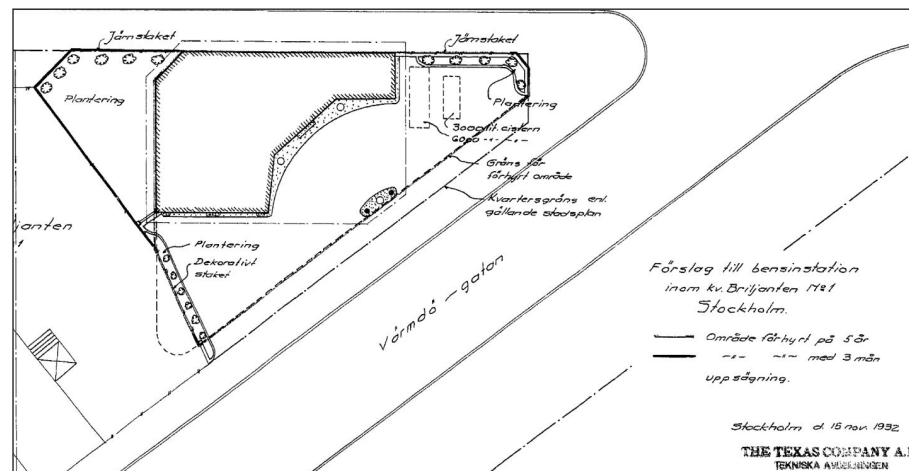
MALONGENPARKEN

I början på 1930-talet bebyggdes den södra delen av kvarteret Brillanten med en bensinmack av det amerikanska företaget Texaco, föregångare till Preem. Vid byggandet av macken var fastigheten flack och troligtvis har berget inte sträckt sig hit. I bygglovet för bensinstationen ställdes krav på att planera närmiljön med inramande dekorativa järnstaket och planteringar.

Den låga funktionalistiskt formgivna macken fanns kvar i ny skepnad som Caltex-mack i slutet på 1960-talet. På 1970-talet lades marken ut som parkmark (se 1974 års stadsplan) och den flacka tomten har därefter fungerat som park med inhägnad yta för hundrastgård.

Karta från 1930. Bebyggelsen i kvarteret Brillanten finns ännu kvar.

I 1930-talets bygglov för bensinstation i dagens Malongenpark, ingick att planera närmiljöns inramning med dekorativa järnstaket och planteringar.

Renstiernas gata norrut med platsen för nuvarande Malongenparken till vänster som vid tiden var bebyggd med en Texacomack uppförd 1932.

Renstiernas gata från korsningen Malmgårdsvägen år 1966. Bensinmacken Caltex ligger kvar på platsen för nuvarande Malongenparken. 1700-talshuset i tidigare kvarteret Briljanten finns kvar bakom bensinmacken. Spårvagnar trafikerar Renstiernas gata. Malmgårdsvägen har sin gamla sträckning som korsar Renstiernas gata.

Stadsplan (PI 5836) över Vitabergsområdet från 1974. Det f.d. kvarteret Briljanten har lagts ut som parkmark (markering) som breder ut sig över dåvarande Malmgårdsvägen.

Flygbild från 1971 med Vita Bergsparken och Sofia kyrka centralt i bilden. Avfotograferad på Tekniska kontoret. Inom kvarteret Bondeson Större (till vänster) fanns endast låg bebyggelse och i hörnet mot Malmgårdsvägen vid nuvarande Malongenparken, fanns fortfarande bensinmacken kvar.

Vy över planområdet från norr sannolikt tagen på 1970-talet när Malongenparken är nyanlagd och bensinmacken är riven. Träd och övrig vegetation har inte vuxit upp. Den norra delen med bergsformationen inom kvarteret Bondeson Större är betydligt grönare än idag. I läget för flerfamiljshuset från 1990-talet utmed Renstiernas gata fanns då en värmecentral med en hög skorsten.

KULTURVÄRDEN

KULTURVÄRDEN NÄROMRÅDET

Beskrivning och definiering av kulturvärden för närområdet är hämtat från Tyréns kulturmiljöanalys av kvarteret Bondeson Större (2016 reviderad 2018)

Området i Nytorgets närhet speglar på många sätt Stockholms och Södermalms framväxt från 1650-talet och framåt. Olika tiders planeringsideal och förutsättningar går att följa i områdets fysiska strukturer och byggstenar. Både planmönster och bebyggelse visar hur stadens livsförhållanden har förändrats över tid. Nytorgets långvariga funktion som mötesplats speglas i det tidigaste vägnätet mot Vintertullen och den äldsta bebyggelsen i form av Groens malmgård på Malmgårdsvägen och textilfabriken Malongen på Nytorgets gata.

I den småskaliga och varierade bebyggelsen kring Nytorget och Vita Bergen avspeglas de tidiga stadsbornas levnadsvillkor och sociala skiktningar. Genom trähusen på berget som beboddes av stadens minst privilegierade är det möjligt att uppleva den tidiga i hög grad oreglerade stadens småskaliga och ofta enkla livsföring. De stadslika husen vid Nytorget och Malmgårdsvägen som hyste stadens mer välbärgade medborgare tillhör de kvarter som tidigt inordnades i 1640-talets rutnätsplan. Här finns även flera äldre industrilokaler som lade grunden till den stadsutveckling som följde.

Miljön kring Nytorget har trots den inramande stenstaden i hög grad behållit den tidiga stadens småskalighet som successivt byggdes bort i och med de genomgripande förändringar som följde med Stockholms tillväxt och utveckling till en modern storstad.

I kvarteren norr om Nytorget kan man se hur 1800-talets stadsmässiga planeringsideal har satt sin tydliga prägel på gaturum-

Skånegatan österut med kvarteret Bondeson Större till höger i bild. Sofia kyrkas kyrktorn sticker upp bakom husentaken. Foto: Tyréns 2015.

met. Här genomsyras stadsbilden av stenstadens strikt utformade kvartersstruktur, med enhetlig jämnhög bebyggelse och raka, utjämnade spårvagnsvänliga vägstråk. Tidens nya naturorienterade parkideal förenades med den kuperade stadsdelens förutsättningar. I egenskap av naturlig höjd i området utnyttjades Vita Bergen för parkmiljö. Stenstadens ordnade planmönster är anpassat till Vitabergsparken med vägar som följer bergets oregelbundna utbredning. Vitabergsparkens trähusbebyggelse och de mer stadsmässiga husen vid Nytorget speglar inte bara den äldre stadens levnadsvillkor och sociala skiktningar utan även det tidiga 1900-talets medvetenhet om de följder stadsförnyelsen fick för stadens historiska miljöer. Bevarandet av den småskaliga bebyggelsen innebär att fragment från stadens äldsta kvarter fortsatt är läsbar i den moderna stadens framväxt, om än något tillrättalagd.

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

- Det öppna torget vid Nytorget med anor från 1600-talet.
- Malmgårdsvägens diagonala sträckning från Nytorget mot den tidigare vintertullen vid vattnet.
- Det historiska sambandet mellan den småskaliga bebyggelsestrukturen kring Nytorget och Vitabergsparkens trähus.
- Vitabergsparkens kuperade terräng.
- Sofia kyrka och dess placering väl synlig på bergets högsta punkt.
- Mötet mellan två stadsbyggnadskaraktärer, stenstadens rutnät och bergsparkens terränganpassade vägstruktur som en del av stadens årsringar.
- Bergskärningen på Renstiernas gata som berättar om stadsomdaningen och anpassningen till spårvagn.
- Sambandet mellan områdets tidiga industrimiljöer och arbetarbostäder både vid Nytorget (Malongen) och längs Malmgårdsvägen.
- Groens malmgård och dess skiftande användning, från sommarhem för välbesuttnaborgare till tillflyktsort för ensamma kvinnor och barnhem i Elsa Borgs regi.

Gatan Nytorget med vy mot Malongenparken i söder. Foto: Tyréns, november 2015.

- Groens malmgårds långa tradition som handelsträdgård.
- Vita Bergens parkstruktur som berättar om Stockholms bergsparker och det naturorienterade parkidealet under 1900-talets början.
- De topografiska skillnaderna mellan Nytorget och Vita Bergen.
- Det omgivande gatunätets anpassning till berget.

KULTURVÄRDEN MALONGENPARKEN

Malongenparken är en förhållandevis ung parkmiljö i sammanhanget då tomten omvandlades till park först efter bensinmackens nedläggning på 1970-talet. Det historiska tidsdjupet är därför kort även då spetsen i äldre tider varit. Parken ingår inte i den typ av bergsparkar som tas upp som uttryck för riksintresset. Den ligger strax väster om Vitabergens ursprungliga utbredning.

Parkens ursprungliga gångstråk från 1970-talet finns kvar men den f.d. gräsbevuxna ytan har dock omvandlats till en grusad hundrastgård på 2010-talet. Det anslutande gångstråket som följer Malmgårdsvägens tidigare sträckning är av betydelse för att förstå Nytorgets historiska koppling till Vintertullen vid Hammarsbysjö. Parkens utbredning över den tidigare Malmgårdsvägen, som fastställdes på 1970-talet och parkstråkets igenväxning har dock medfört att läsbarheten av den historiska sträckningen påverkas kraftigt under sommarhalvåret när träden grönskar och skapar en visuell barriär.

Mindre grönytor och parkmiljöer som bidrar till grönska och öppenhet i stadsrummet har generellt höga miljöskapande värden, Malongenparken är inget undantag. I mötet med den äldre plankomgärdade bebyggelsen längs gatan Nytorget ansluter Malongenparken med dess grönska till den äldre strukturen och bidrar till miljöns helhetskaraktär.

Malongenparken sett från Renstiernas gata norrifrån. Grönskan innanför planket är belägen innanför kvarteret Bondesonen Större. Foto: Tyréns 2018.

KONSEKVENSANALYS

UNDERLAG FÖR BEDÖMNING

- Malongen, Renstiernas gata, 2019-08-13, Belatchew arkitekter

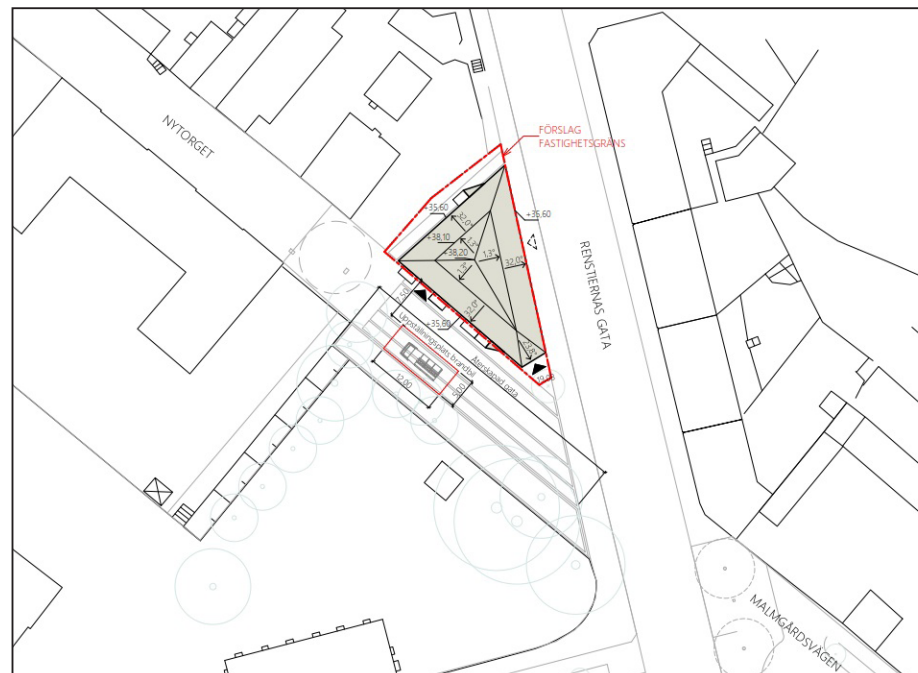
BEDÖMNINGSGRADER

Stora negativa konsekvenser uppstår när påverkan sker i kulturmiljö med höga bevarandevärden - riksintresse, regionalt och lokalt utpekade viktiga värden. Höga kulturvärden kan också representeras av mycket värdefulla enskilda objekt som inte alltid kommit med i övergripande inventeringar. Om påverkan innebär att miljöns värdekärnor skadas eller får till följd att viktiga samband och strukturer går förlorade uppstår stor negativ påverkan.

Måttliga negativa konsekvenser uppstår när viktiga kulturmiljövärden påverkas i mindre grad än ovan. Kulturmiljö som fragmenteras så att dess helhet inte kan uppfattas. Strukturer och samband försvagas och blir mindre tydliga. Enstaka kulturvärden, välbevarade, unika eller på annat sätt värdefulla i ett regionalt/lokalt perspektiv går förlorade.

Små negativa konsekvenser uppstår när enstaka kulturmiljöobjekt av mindre betydelse påverkas eller tas bort. De enstaka objekten är inte betydelsebärande för kulturmiljöns helhet eller är inte unika eller sällsynta av sin typ. Samband och strukturer kan även i framtiden uppfattas.

Positiva konsekvenser uppstår när projektet bidrar till att tydliggöra och förstärka kulturmiljöns samband och strukturer samt den historiska läsbarheten.

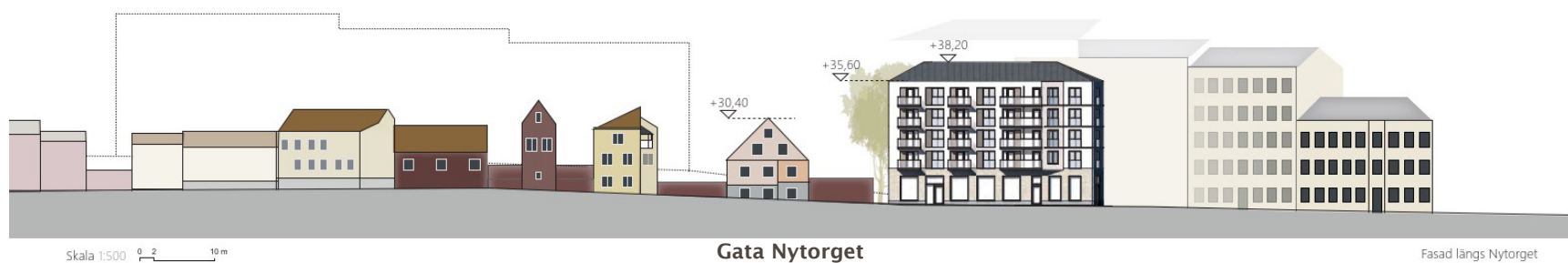

Situationsplan, Belatchew arkitekter.

Planlösning, gatuplan och entréplan, Belatchew arkitekter.

Ritning fasader, Belatchew arkitekter.

Gatuelevationer. Belatchew arkitekt.

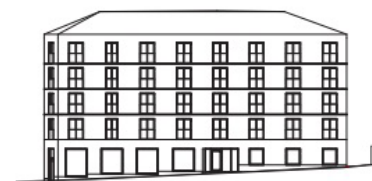
Renstiernas gata, östra sida

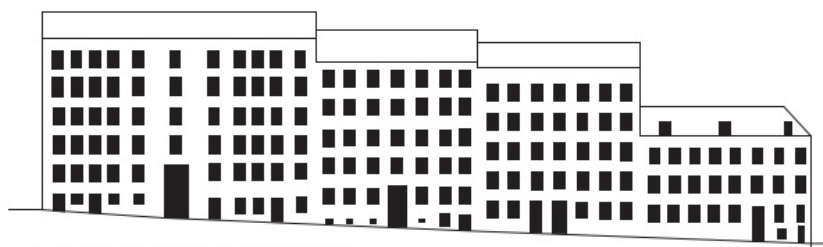
Elevation

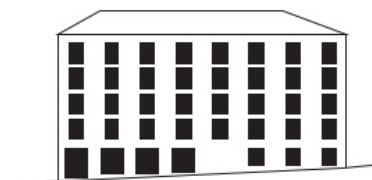
Renstiernas gata, västra sida

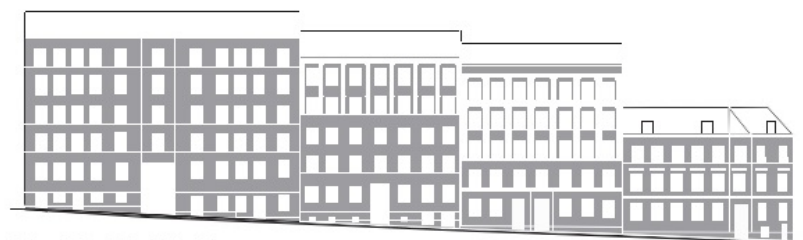
Föreslagen byggnad, elevation

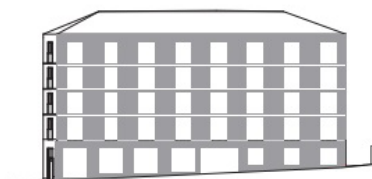
Regelbunden fönstersättning, vertikala fönster

Föreslagen byggnad, regelbunden fönstersättning, vertikala fönster

Horisontell indelning: linjer, fält

Föreslagen byggnad, horisontell indelning: detaljer, struktur, friser

Illustration som visar elevation, fönstersättning och fasadindelning för stenstadsbebyggelsen i kvarteret Kritan, Renstiernas gata och hur föreslagen byggnad förhåller sig till det- Belatchew arkitekter.

STOCKHOLMS SÄRDRAG

Den föreslagna byggnaden är belägen nedanför Vita Bergens höjd med Sofia kyrka som utgör ett tydligt landmärke sett från flera olika punkter i staden och i synnerhet från Södermalm. Planförslaget bedöms inte påverka sikten mot eller upplevelsen av Sofia kyrka och Vita bergens topografi.

Den föreslagna byggnaden kommer bilda en ny årsring i området kring Nytorget som idag präglas av Vita Bergens äldre trähusbebyggelse, Malmgårdsvägen och Nytorgets sten- och trähusbebyggelse uppförd mellan 1600-1800-talet samt omgivande stenstadsbebyggelse från sent 1800-tal och framåt. Malongenparken ligger geografiskt sett i brytningen mellan den äldre vägstrukturen och 1860 års generalplan som Renstiernas gata tillhör. Senare förtätningar har skett under 1990-talet vilka är tydligt anpassat efter gatans topografi och stenstadstraditionen.

Planförslaget bedöms inte påverka läsbarheten eller upplevelsen av de tydligt avläsbara årsringarna i staden på ett betydande sätt. Den föreslagna byggnaden i nuvarande Malongenparken bedöms skapa ett tydligt samtida tillskott och årsring i området men är samtidigt, sett till volym och gestaltning, anpassat till den anslutande stenstadsbebyggelsen längs Renstiernas gata.

Planförslaget bedöms sammantaget medföra små negativa konsekvenser för uttrycket Stockholms särdrag som en del av riksintresset.

MÖTET MELLAN DEN KLASSISKA STENSTADEN OCH DEN SMÅSKALIGA 1700-TALSBEBYGGELSEN

Den föreslagna byggnaden ligger i princip i den nya fastighetsgränsen utmed den kilformade tomten och i liv med befintlig bebyggelse längs gatan Nytorget och Malmgårdsvägen. Byggnaden följer därmed dess grammatik att bygga i gatuliv, där så varit möjligt.

Byggnadens fem våningsplan ansluter till skalan längs med Renstiernas gata. Volymen höjer sig inte ovan den sena 1800-talsbebyggelsen i öster och inte heller ovan 1990-talets förtätning norr om Malongenparken då byggnaden förhåller sig till Renstiernas gatas lutning mot söder inock- och takfotshöjd. Den föreslagna volymen ansluter därför i första hand till stenstadsbebyggelsen längs Renstiernas gata och inte till den småskaliga äldre bebyggelsen kring Nytorget. Den äldre bebyggelsen består av 1-3 våningshus och den nya volymen kommer därmed att bli en tydlig kontrast genom den betydligt högre byggnadshöjden.

Den föreslagna byggnaden har framförallt kopplingar till den klassiska stenstadens byggnadstraditioner som finns i planområdets omgivning. Mitt emot den föreslagna byggnaden finns en obruten rad med flerbostadshus från det sena 1800-talet som inordnar sig i stenstadens struktur och byggnadstradition. Den förtätning längs med Renstiernas gata som gjordes på 1990-talet förhöll

1700-talshuset inom Bondeson 23 belägen i direkt anslutning till Malongenparken i norr. Tomten omgärdas med plank av varierad höjd mot parken.

sig på många sätt till denna tradition. Den föreslagna byggnadens avfasade hörn mot korsningen anknyter även till stenstadstraditionen. 1874 års byggnadsstadga föreskrev avskurna hörn, alternativt rundade hörn för alla nya byggnader. Den regelbundna fönstersättningen och bostadsentrén i gatufasaden mot Renstiernas gata har en tradition i stenstadens husutformning.

Huset har en "hål-i-mur"-verkan även då fönsteröppningarna på våningsplanen samt öppningar till

sockelvåningens lokaler är större än stenstadshusens fönsteröppningar. Den horisontella frisen i bjälklagshöjd som ska markera varje våning kan också härledas till den sena 1800-talsbebyggelsens fasadkomposition med tydlig våningsindelning.

Taket föreslås utföras som ett flackt sadeltak med plåtklädnad och takfall med 30 graders lutning, synligt från gatan. Takutformning, lutning och takmaterial anknyter även det till omgivande stenstadsbebyggelse.

Skånegatans bebyggelse i sex våningsplan uppförd under tidigt 1900-tal i fonden med Nytorgets småskaliga hus i förgrunden.

STOCKHOLM SOM INDUSTRISTAD

Den föreslagna byggnaden är tre meter högre än byggnaden Malongen som är belägen på andra sidan gatan Nytorget vilket innebär att den kommer att skymma den gamla fabriksbyggnaden från vissa punkter längs med Renstiernas gata och från Vita bergen. Malongen är idag i hög grad redan skymd av parkens vildvuxna vegetation sett från Renstiernas gata. Planförslaget kommer därmed bidra till att byggnaden tydliggörs genom röjning av växtlighet och den återskapade kopplingen mellan gatan Nytorget och Malmgårdsvägen. Påverkan på Malongen och dess roll i stadsbilden bedöms sammantaget vara liten och de negativa konsekvenserna är begränsade.

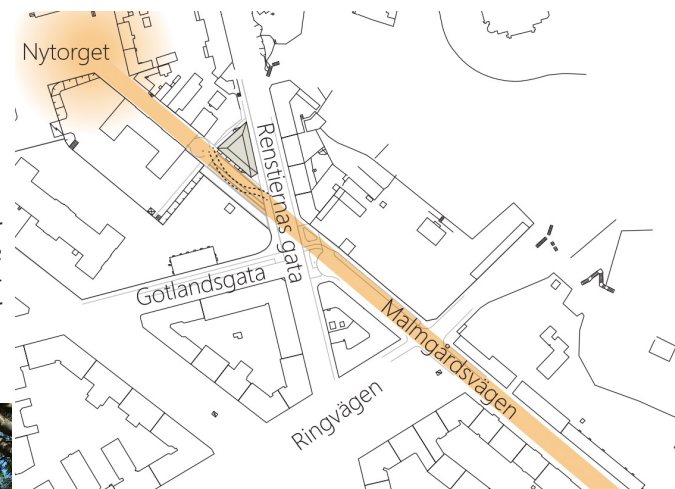

Malongen sett från söder och gatan Nytorget.

MALMGÅRDSVÄGENS LÄKNING

Planförslaget som innefattar ett återskapande av Malmgårdsvägens historiska sträckning. Placeringen av ny byggnad har därför medvetet anpassats så att den livar med husen längs gatan Nytorget. Förändringen av parkmiljön med återskapad gata samt nytt cykelstråk, kan på så vis stärka kopplingen mellan gatan Nytorget (tidigare del av Malmgårdsvägen) och Malmgårdsvägen. Sambandet försvagades i samband med den modernistiskt influerad stadsplanering under 1970-talet då Malongenparken lades ut som parkmark. Trafiken reglerades och vändplaner kantade av planteringar bröt siktlinjerna längs gatan. Återskapande av den historiska kopplingen kan därmed bidra med positiva konsekvenser för kulturmiljön.

Illustration som visar hur Malmgårdsvägens tidigare sträckning vid ett genomförande av planförslaget, kommer att synliggöras och stärkas. Belatchew arkitekter.

Vy från Malmgårdsvägen över Renstiernas gata mot Malongenparkens entré i söder. Planförslaget kan bidra till att återskapa den historiska sträckningen av Malmgårdsvägen (f.d. Värmdövägen) som löpte diagonalt över Renstiernas gata, vars läsbarhet har försvårats sedan anläggandet av parken och de senaste årens igenväxning.

PLAN- OCH BYGGLAGEN

Enligt Plan- och bygglagens 2 kap 6 § ska nya byggnadsverk vid planläggning utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till bl.a. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan. I en känslig kulturmiljö som den här är utformningsfrågan av yttersta vikt för att skapa en god helhetsmiljö där bebyggelsen inom riksintresset ska ges utrymme på dess egna villkor.

Den föreslagna byggnaden utformas med en sockel i granit, sockelväning i ljust säckskurat, tegel, fasad i ljus kalkcementputs, tak i svart plåt och detaljer i trä och aluminium. Materialvalen bedöms i stor utsträckning vara anpassade till de kulturhistoriska förutsättningarna på platsen. Tegel och aluminium bryter till viss del mot områdets traditoner och de mer lågmälda traditionella materialen och hantverksmässigt framställda fasaderna som också tydligt inspirerat tilläggen på 1990-talet. Materialen håller sammantaget en hög kvalitet, vilket är nödvändigt vid en förtätning i denna typen av miljö.

Fönstren föreslås placeras symmetriskt på fasaden och utformas med mittpost vilket anknyter till stenstadens fönsterkomposition. Att fönstren utformas som höga fönsterdörrar med glasade räckan innebär dock att fasaden, gentemot den klassiska stenstadsbebyggelsen, får en avvikande karaktär som representerar 2010-talets arkitektur och boendeideal. Bottenvåningen utrustas med större fönsterpartier som bryter mot den förindustriella stadens byggnader som här i stadens dåvarande

1880-talshus på andra sidan Renstiernas gata.

utkanter inte var utrustade med butikslokaler i bottenvåningen. Istället ansluter byggnadens bottenvåning till den klassiska stenstadens bebyggelse som under modernismen inte sällan utrustades med stora öppningar i muren för tidens behov.

Passagen mellan befintligt plank norr om Malongenparken riskerar att ge ett mörkt och trångt intryck om en ny byggnad tillkommer. Här blir utformning av eventuella uteplatser/servering samt belysning av stor betydelse för upplevelsen av passagen men även för helhetsintrycket.

PARKMILJÖN

Planområdet har under de senaste 40 åren nyttjats som park. Sedan ett antal år har den även nyttjats som rastgård för hundar. Igenväxningen är omfattande, vilket medför att vägsträckningen för Malmgårdsvägen/gata Nytorget inte längre är avläsbar och den viktiga siktlinjen är svår att uppfatta. Röjning av vegetation kan bidra positivt till kulturmiljön genom att återskapa de historiska siktlinjerna.

Att mindre park- och grönytor bebyggs i innerstaden kan vara problematiskt då de gröna inslagen ofta bidrar till stora miljöskapande värden i gaturummet och upplevelsevärden för de som nyttjar parken. Parken har dock inget långt historiskt tidsdjup på platsen utan är i sammanhanget en förhållandevis sent tillkommen parkmiljö som tidigare varit bebyggd med olika typer av bebyggelse med varierade funktioner. Spetsen mot gatukorsningen var dock innan bensinmacken byggdes på 1930-talet, en öppen, obearbetad plats, utan någon dokumenterad vegetation (utöver gräs), torgverksamhet eller liknande.

Sammantaget bedöms konsekvenserna för inspråktagande av Malongenparken och att funktionen av park försvinner ge små-måttligt negativa konsekvenser för kulturmiljön.

Parkmiljön sett från Renstiernas gata söderut.

SAMLAD BEDÖMNING

Det triangelformade planområdet på östra delen av Södermalm har sedan 1970-talet utgjort en mindre kvarterspark med namnet Malongenparken. Numera används en större del av parken som hundrastgård. Platsen ligger inom riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården och inom området för värdekärnan Vita Bergen. Parken omges av bebyggelse med höga kulturhistoriska värden. Miljön är därför mycket känslig för nya tillägg.

Den föreslagna byggnadsvolymens fotavtryck har medvetet anpassats efter intilliggande kvarteret Bondeson Större och den historiska utbredningen av den tidigare fastigheten Brillanten som då utgjorde spetsen av kvartersmarken. Byggnaden har även placerats i liv med gatan Nytorgets bebyggelse. Den nya fastighetsgränsen och byggnadsvolymens placering möjliggör därmed sammanlänkningen av de idag fragmenterade gatusträckningarna, Malmgårdsvägen och gatan Nytorget (tidigare en del av Malmgårdsvägen). Røjning av befintlig vegetation kan ytterligare bidra till att synliggöra den fysiska kopplingen. Återskapandet av den historiska kopplingen Värmdövägen, senare Malmgårdsvägen, kan därmed medföra positiva effekter för kulturmiljön.

Ett genomförande av den nya byggnaden medför även att Malongen får en mer framträdande roll i gaturummet för Malmgårdsvägen/gata Nytorget. Däremot förlorar byggnaden i visuell betydelse längs en del av Renstiernas gata, varifrån den syns idag, något som bedöms medföra negativa konsekvenser men påverkar inte stadsbilden på ett avgörande sätt.

Byggnadsförslaget bedöms framför allt vara anpassat till Renstiernas gata och stenstadens byggnadstradi-

tion, både sett till våningsantal, höjd och arkitektur. Byggnadens fem våningsplan möter 1800-talshusen på andra sidan Renstiernas gata, men överstiger inte den högsta byggnaden i husraden.

Ny byggnad överstiger byggnaden Malongen i hus-höjd med tre meter och med cirka åtta meter ovan 1700-talshuset inom Bondeson Större 23, som är det närmst belägna huset norrut. Den föreslagna byggnadshöjden riskerar därmed att byggnaden upplevs som storskalig gentemot gatan Nytorgets äldre bebyggelse. Kontrasten i höjd påverkar upplevelsen av gatans småskaliga karaktär på ett negativt sätt vilket bedöms ge upphov till måttliga negativa konsekvenser för kulturmiljön.

Utformningen av den föreslagna byggnaden bedöms vara anpassad till omgivande bebyggelse avseende kulör- och material. I närområdet är de lågmälda traditionella materialen och hantverksmässigt framställda hål-i-mur-fasaderna från 1700- och 1800-talet, tongivande. Dessa byggnadsideal har tydligt inspirerat tilläggen i kvarteret från 1990-talen som är väl anpassade till omgivningen. Föreslagen gestaltning och materialval bedöms hålla en hög arkitektonisk kvalitet, vilket är nödvändigt för ett nytt tillskott i denna bebyggelsemiljö.

Ianspråktagande av parkmiljön bedöms ge upphov till mindre negativa konsekvenser för kulturmiljön vilket baseras på den i sammanhanget, korta tid som platsen haft funktionen som park men även parkmiljöns begränsade kulturvärden. Små parker och grönytor har generellt sett höga miljöskapande värden för gaturummet i innerstaden. Inslagen av grönska i närområdet återfinns dock även längs med

Renstiernas gata och i synnerhet det närbelägna Vitabergsparken. I kvarteret Bondeson Större finns även gott om gröna inslag som bidrar positivt till upplevelsen av gaturummet. De negativa konsekvenser som är kopplade till påverkan på parkmiljön bedöms bli små.

Vita bergens topografi med kyrkan placerad på höjden, stadens årsringar och siluett utgör delar av riksintresset med relevans för projektet. Bedömningen är att dessa uttryck inte påverkas negativt. En sammanlänkning av Malmgårdsvägen och gatan Nytorget kan till och med tydliggöra den äldre stadsplanstrukturen i enlighet med riksintressets intentioner. Ett nytt tillägg inom värdekärnan Vita bergen och den småskaliga bebyggelsen kring Nytorget bedöms dock innebära måttliga negativa konsekvenser för kulturmiljön med anledning av den föreslagna byggnadshöjden som bryter småskaligheten längs med gatan Nytorget med fortsättning längs med Malmgårdsvägen.

Planförslaget bedöms sammantaget ge upphov till små-måttliga negativa konsekvenser för kulturmiljön kopplat till påverkan på parkmiljön, ianspråktagande av grönyta i innerstaden, ny byggnad inom värdekärna och byggnadens höjd i förhållande till omgivande småskaliga bebyggelse.

Planen bör så långt möjligt regleras med utför-liga utformningsbestämmelser som säkerställer anpassningen till omgivande kulturmiljö och bebyggelsens kulturhistoriska värden.

KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKT LITTERATUR

Bergman, Anna & Schönback, Hedvig, Alla tiders Stockholm: riksintressen för kulturmiljövården, Stockholmia, Stockholm, 2014.

Översiktsplan för Stockholm stad, 2018.

Stockholm stad, Riksintressen enligt miljöbalken, översiktsplan för Stockholm stad, 2018-02-19.

ARKIV

Stockholms byggnadsnämnds arkiv

INTERNET

Stockholmskällan

Digitala stadsmuseet

Digitalt Museum